

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון עם עדינה נדיב (אינדיבו), תל-אביב
תאריך: 2.8.1999
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: גברת נדיב, אני מבקש ממך שבתחילת הריאיון תספרי על החיים בדמשק. מה שאת זוכרת. מי היתה המשפחה. אני הבנתי שהיו רבנים אצלך במשפחה. על הרקע המשפחתי. נתחיל באיזו שנה נולדת. עדינה נדיב: נולדתי ב-1929 ב... בדמשק למשפחה מאוד אמידה. אבי היה אחד הסוחרים המפורסמים בכלל בסוריה. אבא היה אחד הפעילים הגדולים בקהילה.

ש: שמו של האבא?

ת: אליהו אינדיבו-כהן. אמא היתה גם כן פעילה בחיי הקהילה מטעם הנשים. כמו פה, ויצ"ו, נעמ"ת, דברים כאלה. אבל זה היה משולב בהרבה לתת בלי לקבל. הרקע של המשפחה

ש: הסבא שלך היה רב ידוע, נכון?

ת: לא. הסבא שלי נפטר כשאבי היה צעיר ואמו היתה צעירה. שני הצדדים. מי שהיה אב בית הדין זה היה דודי, הרב ניסים אינדיבו-כהן.

ש: שהוא היה האח של אביך?

ת: האח של אבי. הוא היה אב בית הדין.

ש: אב בית הדין של יהודי דמשק?

ת: דמשק. אלי כהן... כשרצו להוציא אותו להורג, הדוד שלי קרא לו את ה"שמע ישראל".

ש: היה איתו עוד מישהו, נכון?

ת: לא, היה לבד. לא היה, רק, ואם ראית את הסרט על אלי כהן, רואים רק את הדוד שלי שם בבית הסוהר, שהלך וקרא לו את ה"שמע" ואת הקדיש.

ש: הוא ליווה אותו עד ...

ת: עד לתלייה הדוד שלי ...

ש: ליווה אותו אסא, לא?

ת: היחיד.

ש: היה איזה רב שליווה אותו, לא?

ת: לא רב. מוכתאר.

ש: אה, מוכתאר הקהילה ליווה אותו?

ת: כן.

ש: מי זה היה?

ת: נדמה לי פרחי. ליווה אותו עד בית הסוהר. בבית הסוהר הוא כבר לא נכנס, רק דודי נכנס.

ש: זה היה המוכתאר של דמשק?

ת: של העדה הסורית.

ש: דמשקאי?

ת: נכון. שוב אני חוזרת, גדלתי בבית שהיה בו הכל, לא היה חסר בו כלום.

ש: כי?

ת: כי המצב הכלכלי היה מצוין.

ש: במה אבא עסק?

ת: במסחר. היה אחד הסוחרים המפורסמים בסוריה, לא רק בדמשק.

ש: באיזה תחום?

ת: בהכל. גם בבדים, גם בנפט, גם בזית, בשמן. היה ידוע כאחד הסוחרים, תוך כדי ... מצרכים שצריכים אותם. פרי הדר היה מעביר מישראל לסוריה. היו מעבירים לנו תפוזים ואשכוליות. ולארץ היו מעבירים זיתים והרבה דברים במסחר הזה. היו מתחלקים במסחר.

ש: זאת אומרת, אם הבנתי אותך נכון, בשנות הארבעים הוא קיבל מארץ-ישראל תפוזים ופרי הדר והעביר?

ת: העביר שמן ונפט. הוא עסק פה בעיקר עם אח של ראש עיריית תל-אביב שהיה, רוקח.

ש: מה היה השם שלו?

ת: אין לי מושג. אני יודעת

ש: עם האח של רוקח?

ת: אח של רוקח. הוא היה סוחר גדול. הם עבדו ... משותף. העבירו מסחר אחד לשני. את כל זה העבירו דרך הים, דרך רכבות ...

ש: על אילו שנים את מדברת איתי? מתי התחילה הפעילות הזו של אבא?

ת: אני מדברת איתך משנת '33, '34. כשהייתי עוד ילדה. הייתי קטנה אבל הייתי ערה לזה. היו לו הרבה אדמות למשל.

ש: איפה?

ת: בחוף לארץ, בכפרים. הפלאחים עבדו והם העבירו לו את התוצרת והוא מכר את זה בסיטונאות. מאיפה אני יודעת? אני זוכרת שתמיד באו להתארח אצלנו ... למסור לאבא את המסחר וכל זה. אז, כילדה קטנה, ידעתי למה הם באים, למה הם ישנו אצלנו, למה כל הדברים האלה.

ש: כן.

ת: אני בעצם יכולה לומר, אני זוכרת את דמשק טוב. הייתי תלמידת בית ספר בבית ספר "אליאנס". שם למדתי כמובן בשלוש שפות – צרפתית, עברית, ערבית. לגבי הרקע על דמשק, הייתי ילדה קטנה, אני לא זוכרת שפעם מישהו פגע בי או ברגשות [שלי]... בדמשק או דברים כאלה. אבל כמו כל ארצות ערב, כשהשלטון היה מתחלף ... ההפגנות הסוערות היו עוברות גם דרך הגטו היהודי שאנחנו היינו גרים בו. אנחנו גרנו ב"ג'אמע אלאחמר", המסגד האדום. בית ענק, 12 חדרים, שתי קומות. רק שקומות זה לא כמו בארץ, אלא מסביב לחדרים. ... היתה כניסה מיוחדת לקומה השניה ומהקומה השניה אל הגג. אני זוכרת שהיו לנו הרבה עוזרות מפני שהמצב הכלכלי היה שפיר וטוב. חייתי כמו שאומרים בשלווה ובאושר. בשנת 1942 אבא שלי היה במסחר בארץ והיתה לו סוכרת. הוא החליף מזג אוויר וחלה מאוד. היתה לו סכנה מפני שהיה לו נמק ברגל. אז הרפואה לא היתה כל כך מתקדמת כמו שהיום.

ש: בן כמה הוא היה אז?

ת: 52 כשהוא נפטר.

ש: פה בארץ?

ת: לא, בחוץ לארץ. הייתי עוד בחוץ לארץ ב-42'. אמא שלי היתה צריכה להמשיך לטפל עם גיסי. שלושה גיסים שלי, זכרונם לברכה, והדוד של אבי, המשיכו את המסחר בתור פקידים. אבל זה לא היה אותו הדבר כמו שהוא ניהל את המסחר. אז הגיעה אלינו רחל ינאית בן-צבי, אשת נשיא המדינה, ודיברה איתנו על ציונות ועל עליה לארץ ... . הגיסים היו פקידים והם המשיכו את המסחר. אבל המצב השתנה וזה לא היה אותו מצב. רחל ינאית באה לסוריה

ש: היא הגיעה ב-1943?

ת: נכון. להביא בנות מהר כדי להתחיל בעליה. אז אמרו לה בקהילה – אם תתחילי עם הבנות ששייכות למשפחות עשירות ותצליחי להביא אותן, אז השאר כולן ירוצו. היא התחילה עם המשפחה שלנו. התארכה אצלנו

ש: מי הציע לה את הרעיון הזה להתחיל עם המשפחות העשירות?

ת: ... למשל המשפחה שלנו, משפחה

ש: לא, אני שואל מי העלה בפניה את הרעיון הזה להתחיל עם המשפחות העשירות דווקא?

ת: מהקהילה.

ש: המוכתרים?

ת: היא דיברה עם המוכתר והקהילה גם אמרו לה – תתחילי עם הילדים העשירים. אז היא באה לבית הספר "אליאנס" ועשתה פרופגנדה והכניסה לנו לראש. אנחנו באנו הביתה...

ש: היא באה אליך לכיתה ועשתה

ת: כן. דיברה איתנו בכיתות.

ש: בת כמה היית אז?

ת: 11. אני זוכרת שראינו את זה כמו פנטזיה כזאת, טיול. ללכת לבוא

ש: אה, כך חשבתם?

ת: ככה חשבנו. האמת לא היה לנו ... . באנו לאמא ואמרנו שאנחנו רוצים לעלות לארץ. רחל ינאית התארכה אצלנו, דיברה עם...

ש: איפה, בבית?

ת: כן. היתה אורחת קבועה אצלנו. היו לה גם בעיות. ברגע שהערבים שמעו שהיא עושה פרופגנדה עבור ישראל, רצו לקחת אותה למעצר. הדבר הזה הגיע לאבא שלי. אבא שלי מיד אמר לה – את לא מהבית עד שניתן לך אות מתי לעזוב את הארץ הזאת. אל אבא שלי הם לא נכנסו מפני שהוא היה מאוד ידוע. גם לא היה נעים להם לדפוק בדלת ולחפש אצלנו בבית. ובאמת אחרי שבוע, שבוע וחצי הבריח אותה חזרה עד לארץ-ישראל. שלא יגעו ברחל ינאית.

ש: זאת אומרת השלב האחרון של איסוף הבנות היה אצלכם?

ת: כן. וגם אז אמרנו...

- ש: רגע, אבל היא הגיעה לשם עם הבנות לא?
- ת: לא. אנחנו הגענו בלעדיה. הוצאנו פספורט לגאלי, כמו תלמידים שהולכים לבקר בארץ וללמוד חקלאות, אגרונומיה. אז באנו לארץ ...
- ש: רגע, לכל הבנות נתנו פספורט?
- ת: כן, כולן, כל אחת היה לה פספורט
- ש: מי נתן את הפספורט?
- ת: אבא שלי הוציא לכל הנערות האלה פספורטים.
- ש: כמה בנות הייתן?
- ת: 22 בקבוצה שלי.
- ש: מדמשק?
- ת: מדמשק.
- ש: היו גם בנים?
- ת: לא. אני מדברת על בנות.
- ש: אבל אני יודע שבקבוצה הזו שלך
- ת: ... עולים, צופים וכל מיני דברים. אבל לא היו...
- ש: לא הכרת את הבנות מחלב, מבירות?
- ת: לא. לא היה לנו שום מגע איתן.
- ש: ואת אומרת שמדמשק הגיעו רק בנות?
- ת: רק בנות. הגענו ישר ...
- ש: רגע, איך נסעתן קודם כל?
- ת: באוטובוס רגיל. נסענו ללבנון, לבירות. היינו שם שבוע ימים בקהילה. הקהילה אירחה אותנו.
- ש: איפה ישנתן?
- ת: אצל המשפחות בקהילה.
- ש: משפחות שכל אחת מכן הכירה אישית?
- ת: כן. אחרי זה קיבלנו את הסרטיפיקט, האישור, את הוויזה. נסענו באוטובוס רגיל לישראל דרך ראש הנקרה.
- ש: בראש הנקרה מה עשו איתכן? בראש הנקרה היו פקידים בריטים, לא?
- ת: בריטים.
- ש: והם נתנו לכן להיכנס בלי שום בעיה? כתלמידות?
- ת: בלי שום בעיה. כתלמידות, כן. נדמה לי שיש לי את הפספורט, או שזרקתי אותו, אני לא יודעת ...
- ש: את מתכוונת לויזה או
- ת: לא, פספורט, עם תמונה, עם הכל.
- ש: פספורט סורי?

ת: סורי. כתוב האבא, האמא, לאן אני נוסעת ומתי אני חוזרת והכל. מלחמת העולם השנייה היתה אז בעיצומה. אני זוכרת שבאנו לפה נתנו לנו לאכול לחם שחור עם ריבה. אמרנו – מה זה? אמרו – זו הארוחה ותגידו תודה שיש את זה.

ש: איפה נתנו לכם את זה לאכול?

ת: בבית העולים.

ש: איפה?

ת: בחיפה.

ש: בית עולים בחיפה?

ת: כן, כשבאנו לשם.

ש: איפה היה בית העולים הזה, את זוכרת?

ת: לא יודעת.

ש: בבית העולים הזה עשו לכם רישומים או את כל

ת: רישומים, ואמרו כל אחד לאן הוא הולך.

ש: אהה. בבית העולות הזה בחיפה

ת: אמרו לאיזה משק כל אחת, חלק הלך לעיינות, חלק הלך למשק פועלות בפתח תקווה. אני הלכתי למשק פועלות בפתח תקווה.

ש: זהו, רק שני המקומות האלה?

ת: לא. הלכו גם לקיבוץ אפיקים ולשפיים, כל מיני מקומות. התחילו לבוא עוד קבוצות אז חילקו אותם.

ש: כן, אבל הקבוצה שלכן, 22 בנות

ת: משק פועלות פתח תקווה היינו, ובעיינות. אז אני הייתי במשק פועלות

ש: זאת אומרת 11 להנה ו-11 להנה.

ת: משהו כזה.

ש: אמרת לי שהיית עם האחיות שלך.

ת: כן. אחות שיותר גדולה ממני בשנתיים.

ש: היא הגיעה בת 13?

ת: כן.

ש: מה השם שלה?

ת: מרים גליק. גרה בחולון. היינו שם במשק פועלות פתח תקווה. הקליטה שלנו היתה האמת לא קלה.

ש: כשאת אומרת קליטה לא קלה את מתכוונת לאותן 11 בנות?

ת: לא. בעיקר לאנשים שהיו בעלי מעמד גבוה בחוץ לארץ.

ש: למה?

ת: היו רגילים למשרות, לא היו רגילים לעבוד, רגילים להכל לוקסוס, הקהילה חפשי באה אלינו. פתאום אתה מתעורר יום אחד בהיר ואומרים לך – תנקה פה, קום תחלוב את הפרות, קום תצא ללול. אתה אוכל

דברים שלא אכלת בחיים שלך. ואז היינו בוכות וצועקות – תנו לנו את המזוודות רוצים לחזור חזרה לסוריה.

ש: רגע, זה מתחיל לעניין אותי ... ככה, אתן אחרי שעשו לכן את החלוקה בערך חצי-חצי, אתן נשלחות למשק הפועלות פתח תקווה. המקום הזה הוא מקום שמי מחזיק אותו?

ת: מועצת הפועלות.

ש: של פתח תקווה?

ת: לא, של ההסתדרות הכללית.

ש: הבנתי. זו היתה מין פנימיה כזו? מה זה היה, בית ספר חקלאי?

ת: כן, בית ספר חקלאי.

ש: לבנות?

ת: לבנות.

ש: ישנתן שם במה?

ת: הכל ... חדרים הכל וזה.

ש: חדרים מסודרים?

ת: כן, אבל אני אומרת לך שהשינה לא הפריעה לנו, החדרים לא הפריעו, הכל היה טוב. הפריע לנו העול של ... לקום בבוקר לעבוד

ש: העול?

ת: העול, שאמרנו לנו – קומו, אתם צריכים לעבוד הרבה שעות ...

ש: באיזו שעה העירו אתכם?

ת: תלוי לאיזה ענף אתה קם. אם אתה צריך לקום לחלוב פרות, אתה קם בארבע. אם אתה צריך לצאת לכרם בשביל לגזום את הענבים, גם מוקדם. גן הירק אותו הדבר. תרנגולות ודברים כאלה לא. ניקיון בחדרים וזה, זה יותר מאוחר. כל הדברים האלה, זה היה לנו מוזר.

ש: מיד התחילו איתכם עם המטלות האלה?

ת: אחרי שבוע.

ש: מה עשיתן בשבוע הראשון?

ת: התארגנו עם החדרים. עד ... . התארגנו, ראינו את המקום, מקום יפה מאוד.

ש: יצאתן לטייל אולי?

ת: כן. הכל בחוץ. גן ירק ... חצי קילומטר משם. כל זה. משק גדול מאוד. מועצת הפועלות זה בית ספר, אפשר להגיד, אבל זה היה משק חקלאי, בית ספר חקלאי.

ש: שהבנות עסקו במלאכה שם בכל הענפים?

ת: כן, בכל, ולמדנו חצי יום.

ש: איזה חצי יום למדתן?

ת: חצי יום למדנו ... היינו בכיתות, התחלנו ללמוד בעממי כולנו.

ש: עד כיתה ח'?

ת: כן, עד כיתה ח'. למדנו גם ט'.

ש: אנחנו נמשיך לאחר מכן בענין הזה, אבל אני מבין ששבוע ראשון היה להתארגנות. יצאתן קצת לטיולים בארץ?

ת: לא. זה לא היה זמן לטיולים. היתה מלחמה.

ש: למה? באיזה תאריך הגעתן?

ת: דצמבר '43.

ש: שבוע אחד התארגנתן ולאחר מכן מיד התחלתן במתכונת של לימודים ועבודה?

ת: כן. לאיפה יצאנו כשיצאנו? גם כן למועצות, לקרן הקיימת, לקרן היסוד לקחו אותנו, אתה יודע ש: אה, טיולים כאלה.

ת: "אנו באנו ארצה". עוד היתה כל האווירה הזו. כל המוסדות שקשורים לציונות ולהסתדרות, לכל הדברים האלה. זה היה מה שהיה טוב. אבל מה שהפריע לנו היתה העבודה שלא היינו רגילים אליה.

ש: את סיפרת לי קודם שהיה מצב שעשיתן מין מרד קטן כזה, לא?

ת: כן.

ש: ספרי לי קצת על המרד הזה?

ת: זה לא מרד. כל פעם שאמרו לנו שאנחנו צריכות לצאת לעבודה אז אמרנו שאנחנו לא רוצות לצאת, לא רוצות יותר, חזרה הביתה, תנו לנו את המזוודות.

ש: נו?

ת: אז הם אמרו – בסדר, תקבלו את המזוודות. לכו לעבוד ובערב תקבלו את המזוודות. וככה פעם אחרי פעם. איך אומרים, התלכלכנו קצת והשלמנו. אני זוכרת שאמי זכרונה לברכה באה לבקר אותנו באותה שנה, ואז אמרו לה – בת אחת עובדת ברפת והבת השניה עובדת במכבסה. היינו במכנסיים קצרים וסינור.

היא ראתה ... היא נדהמה איפה הצניעות של חוץ לארץ, מה ההפקר כאן? עם מכנסיים קצרים?

ש: צניעות לעומת הפקר פה בארץ.

ת: כן.

ש: היא לא היתה רגילה לראות אתכן במכנסיים קצרים.

ת: לא, מה פתאום. מכנסיים קצרים בדמשק זה לא הולך. אז היא אמרה – אני לוקחת אתכן עכשיו איתי.

ש: מה שם אמך?

ת: פרידה אינדיבו. המנהלת באה אליה, קראו לה רבקה רוזנבאום זכרונה לברכה, ודיברה עם אמא שלי. אמרה לה – תראי, אנחנו מלמדים אותן לעבוד ולחיות. מפה לשם שיכנעה פחות או יותר את אמא שלי,

ואמא שלי אמרה – בואי ננסה עוד חודש חודשיים ונראה מה יהיה. אחרי שנה נסענו לחופש בדמשק.

ש: בקיץ?

ת: כן, עם המנהלת של המוסד. אני לא נסעתי. אחותי נסעה, אני לא. אני רציתי לטייל בארץ. אני נשארתי

בארץ ואחותי נסעה. המנהלת התארכה אצלנו בבית.

ש: אחותך נסעה עם המנהלת?

ת: עם כל הבנות.

ש: כל הבנות שבאו מדמשק, כל ה-11 בנות

ת: כולן בחופשה.

ש: כולן בחופשה ... לטייל

ת: ... דרך צמח ברכבת, הגיעו עד דמשק, והמנהלת התארכה אצלנו בבית. היו שם שלושה שבועות. חזרו

לארץ, אחותי חזרה לארץ. אז גמרנו את משק הפועלות והיתה לנו ברירה, או ללכת...

ש: מה זאת אומרת גמרנו את משק הפועלות?

ת: גמרנו את הלימודים במשק הפועלות.

ש: אבל [רק] שנה?

ת: עוד שנה היינו.

ש: אה, שנתיים כבר. במהלך השנתיים האלה היו ארועים מיוחדים של עזיבה או בעיות מיוחדות?

ת: לא.

ש: אף אחת מהבנות לא עזבה?

ת: לא. הסברתי לך למה, כי כל ההורים שלהן היו בחוץ לארץ, אף אחת לא עזבה.

ש: אבל את אומרת לי שהמעבר מהארץ לדמשק לא היה בעיה, לוקחים כרטיס ונוסעים.

ת: לא כל קל זה היה. אתה לא יכול ... ילד בגיל 11, 12 לתת לו כרטיס נסיעה. זו אחריות. כל המטרה

היתה שנתחיל ... כדי להביא את הבנות לפה ולהרגיל אותן לארץ. לא לתת להן את הפספורט – קחו

ותלכו, תחזרו חזרה ל... לא עשו שום דבר בזה. כל ה... היה להעלות את ההורים אחרי הילדים. זו היתה

המטרה העיקרית.

ש: איך את יודעת?

ת: זה היה אל"ף-בי"ת. אמרו לרחל ינאית – אם את מוציאה את הבנות לשם ברור שהילדות יתאקלמו

בארץ וברור באופן טבעי שההורים ... או מתוך ... להחזיר אותן חזרה. האמת היא שאמי נפטרה בחוץ

לארץ, היא לא באה אחרינו. לנו היתה אחות פה בארץ, זכרונה לברכה.

ש: אחת האחיות כבר היתה פה בארץ?

ת: שלוש שנים לפנינו אבל היתה נשואה.

ש: איפה היא חיה?

ת: היא נפטרה.

ש: לא, אני מתכוון...

ת: היתה חיה בשכונת התקווה.

ש: היא התחתנה עם מישהו משכונת התקווה?

ת: לא, עם בן-דודתי שהיתה לו אדמה ובית בשכונת התקווה, והיא גרה איתו.

ש: מה הם עשו בשכונת התקווה?

ת: הוא עבד נדמה לי מוכר קרח או משהו כזה.

ש: מה היה שם המשפחה? עם מי היא התחתנה?

ת: עם בן-דודתי.

ש: כן, אבל מה השם שלו?

ת: שורבה כהן. חכם שורבה היה יהודי חכם, היה מורה גם בחוץ לארץ. הוא היה חמה, בעלה של דודתי.
הבן שלו רפול, רפאל, התחתן עם אחותי.

ש: כהן רפול?

ת: כן.

ש: במשך השנתיים האלה אני מבין שהיה לכן סדר יום קבוע, נכון?

ת: כן. כל אחד לפי הסדר שלו. לא קבוע... לא התמדנו כולנו באותה עבודה.

ש: לפי ענפי המשק.

ת: את זה כל פעם שינו.

ש: כדי ללמוד את כל הענפים?

ת: כדי לא להשתעמם... לא רק להכיר.

ש: להכיר את הענפים ולא להשתעמם. עבדתן בבוקר או למדתן בבוקר?

ת: אחר הצהריים למדנו. העבודה דרשה את כח האדם בבוקר. אי אפשר ללמוד עם כיתה מפוצלת. עיקר העבודה היתה... אם זה בחציר, אם זה בפרות אם זה בירק. זה היה בבוקר. יצאנו בבוקר לעבודה, באנו בצהריים, אכלנו צהריים, התרחצנו, נחנו, והתחלנו ללמוד משלוש עד שמונה בערב.

ש: ומתי התחלתן לעבוד? באיזו שעה?

ת: משבע בבוקר עד 12. לא העבידו אותנו יותר. זה גם גיל שאי אפשר להעסיק אותו שמונה שעות. זה גיל צעיר

ש: בגלל החוקים.

ת: בגלל החוקים וגם זה גיל רך.

ש: מה למדתן? אילו מקצועות?

ת: לא למדנו מקצוע מיוחד. למדנו בדיוק כמו כל בתי הספר שלומדים היסטוריה, דקדוק, עברית, חשבון והכל. למדנו הכל כמו כל בית ספר אחר.

ש: וענפי חקלאות?

ת: לא. ענפי חקלאות מי שרצה ללכת, מי שרצה ללמוד במיוחד, זה היה במקווה ישראל.

ש: אני מדבר על לימודים עיוניים. במסגרת הלימודים הרגילים במשק הפועלות פתח תקווה לא למדתן מקצועות חקלאיים?

ת: לא. למדנו רגיל.

ש: רק עבודה חקלאית.

ת: כל המקצועיים האלה, כל מה שלמדנו היה דרך העבודה. אבל לא במיוחד... בהם שעורים.

ש: בואי אני אתן לך דוגמה. בבית הספר החקלאי בנהלל למשל היה גידולי שדה כמקצוע לימוד.

ת: תלוי איזה גיל.

ש: בתיכון.

ת: בתיכון, אבל פה למדנו עממי עוד. כולנו היינו בגיל 10, 11.

ש: למדתן שם עד כיתה ח'? סיימתן כיתה ח'?

ת: כן.

ש: כי מקודם אמרת לי כיתה ט'?

ת: ט' היינו צריכים לגמור או בקיבוץ או במושב. אז יש כאלה שאמרו לא, [כי] ההורים כבר עלו לארץ או האחים עלו לארץ, ועזבו את הכל. אני הלכתי לקיבוץ אשדות יעקב.

ש: תיכף נגיע לאשדות יעקב. לפני זה אני מבקש להבין – סיפרת לי על קבוצה של 11 בנות. זהו? רק 11 הבנות היו במשק הפועלות בפתח תקווה?

ת: כן, אבל היו עוד בנות. הגיעו במשך הזמן עוד הרבה בנות.

ש: מאיפה?

ת: מדמשק. היו באפיקים, היו בשפיים.

ש: לא, אני מדבר על משק הפועלות בפתח תקווה.

ת: הקבוצה הזו היתה איתנו כל הזמן. הקבוצה שעלתה [היתה] איתנו יחד כל הזמן.

ש: אבל חוץ מזה היו עוד בנות אחרות שהתחלפו שם?

ת: אחרינו?

ש: לא. אתן הייתן 11 הבנות היחידות בכל משק הפועלות?

ת: לא. היו ישראליות בעיקר. לא היתה עליה ממקום אחר במרוכז כמו שבדמשק. היו כולן ישראליות. כולן ממשפחות בארץ. ותיקות וחלשות ויתומות וכל מיני דברים היו בתוך המסגרת הזו. היו קרוב למאתיים בנות.

ש: אוקיי, עכשיו זה התברר לי כי לרגע חשבתי שאולי הייתן היחידות שם לפני התיאור שלך.

ת: בעיקרון לא.

ש: אני מבין שה-11 בנות האלה היו כיתה נפרדת.

ת: לא. בהתחלה כן.

ש: מה זה בהתחלה?

ת: עד שראו שאנחנו שולטות בשפה העברית. היות ולמדנו עברית בחוץ לארץ והשפה הערבית מאוד דומה לעברית, קלטנו מהר מאוד את השפה העברית.

ש: כמה זמן היה לכן בפתח תקווה האולפן הזה כביכול?

ת: חודשיים בלבד.

ש: חודשיים למדתן עברית, רק עברית?

ת: רק עברית.

ש: ועבודה בבוקר?

ת: כן. אחרי שלמדנו את העברית הכניסו אותנו למסגרת לימודית רגילה.

ש: עם הכיתות האחרות?

ת: עם הכל. ידענו עברית יותר טוב מהישראלים.

ש: אני מתאר לעצמי. אני מבין שכל אחת נכנסה לכיתה בהתאם לגילה?

ת: לא היו אצלנו במשק הפועלות כל מיני כיתות.

ש: למה? את אמרת לי שזה היה עד כיתה ח'. זאת אומרת אני מבין שהיה ו', ז', ח'.

ת: לא, לא היו יותר קטנות, היו כולם. שם היה ככה – כיתות ה', ו', ז' ו-ח'. ארבע כיתות, אלה הגילאים שהיו שם.

ש: אז כל אחת מכן נכנסה לגיל המתאים שלה?

ת: כן, לגיל המתאים שלה.

ש: באותה תקופה של השנתיים, באו אליכם מבקרים מעליית הנוער או כל מיני פעילים דמשקאים כמו מנחם לוזיה, אליהו כהן ...

ת: מנחם לוזיה לא עסק איתנו. ... מנחם לוזיה התעסק עם אלו שעלו בלי דרכונים, בלי כלום. אנחנו עלינו כנוער שבא ללמוד אגרונומיה בארץ-ישראל ולא היינו צריכים לשום אדם שיבוא מבחוץ לטפח אותנו. לא היינו צריכים אף אחד אלא להיפך, אנחנו הלכנו לבקר במוסדות ולא המוסדות באו אלינו. אנחנו נקראנו האליטה של העלייה. בוא נגדיר את זה ככה. אז כל מי שהיה צריך לבוא בכדי לבנות ולהיבנות על ידנו, היה מיותר. לא היינו צריכים את זה.

ש: לא הייתם זקוקים לדאגה מבחוץ.

ת: לא.

ש: אנשי עליית הנוער לא באו לבקר ... כל מיני כאלה?

ת: לא. לא היה צורך בזה. עלינו עם פספורטים, לא עם תנועת עליית הנוער. עלינו כקבוצה שהולכת ללמוד, לא כקבוצה של

ש: לא במסגרת עליית הנוער, אלא במסגרת של משק הפועלות.

ת: כן. משק של מועצת הפועלות. לכל אחת היה לה פספורט בפני עצמה. לא יצאנו עם

ש: קיבלתן סרטיפיקטים.

ת: "סרטיפיקט אימיגריישן". זה סרטיפיקט שאנחנו יכולות להישאר כמה שאנחנו רוצות.

ש: עלייה ארצה. זאת אומרת יכולתן להיות, להיות בארץ כאזרחיות ארץ-ישראל.

ת: בדיוק. טיילנו איפה שרצינו, הלכנו איפה שרצינו. אף אנגלי לא יכל לעצור בעדי ולהגיד לי – מאיפה באת.

ש: זאת אומרת קיבלת גם תעודת זהות של תושב?

ת: כן. הכל קיבלנו כמו שצריך, היינו...

ש: מתי קיבלת את התעודה הזו?

ת: את תעודת הזהות לא מקבלים אלא רק מגיל יותר בוגר. תמיד היה לנו הפספורט אצלנו ביד או תעודה שאנחנו בנות משק פועלות פתח תקווה.

ש: אוקיי, הנקודה הזו עכשיו ברורה. אחרי שנתיים מה קורה איתך?

ת: אחרי שנתיים היתה לי פשרה או לבוא לאחותי פה ...

ש: המבוגרת שגרה בפתח תקווה?

ת: כן, או

ש: מה היה שמה?

ת: שפיייה, שפרה. או לבוא ולהתחיל לצאת לעבוד ולהתאקלם בפני עצמי, או ללכת למסגרת שאני אוכל להמשיך הלאה.

ש: מה זאת אומרת שתוכלי לצאת להתאקלם לבד?

ת: אחרי ח' לבחור את הדרך שאני רוצה.

ש: היית יכולה לבד להגיע לתל-אביב לעשות מה שאת רוצה?

ת: הייתי באה לאחותי.

ש: ואם לא לאחותך?

ת: הם ידעו, כל אחת שאין לה מסגרת ומשפחה בחוץ, שמו לה מסגרת בארץ.

ש: מי שם לה?

ת: משק הפועלות. אז היה זכרונו לברכה אברהם עבאס.

ש: הו, אברהם עבאס זה אחד שרציתי לשמוע ...

ת: אברהם עבאס היה אז, אם היו לנו בעיות

ש: מה היה התפקיד שלו?

ת: הוא היה יותר אבהי לכל העליה הזו. הוא היה אבא של כל התלונות, כל הכאב, כל הדברים. היתה לו יד מושטת לכל אדם.

ש: הוא בא לבקר אתכן?

ת: כן. אנחנו גם באנו לבקר אותו.

ש: איפה?

ת: אצלו בבית.

ש: איפה הוא גר?

ת: היה גר בהתחלה ברחוב נווה שאנן בתל-אביב. אחרי זה עבר אחיו ל..., אחר כך עבר לשכונת התקווה.

ש: אבל איך הכרתם אותו?

ת: הכרנו אותו דרך עליית הנוער שבאנו לבקר שם.

ש: הוא בא אליכם לשם? שם פגשתם אותו?

ת: כן.

ש: זה היה בשנת 1944?

ת: כן.

ש: נסעתן לעליית הנוער בירושלים לבקר אותו?

ת: לא. היה לו משרד בתל-אביב.

ש: הוא עבד במסגרת עליית הנוער?

ת: כן, נדמה לי שהוא היה, כן. אחר כך היה חבר כנסת גם.

ש: כן, אבל הוא עבד לפני זה אולי בהסתדרות, לא?

ת: כל מועצות הפועלים היו דרך ההסתדרות.

ש: אז למה אמרת לי עליית הנוער?

ת: המועצה הזו היתה שייכת בחלקה לעליית הנוער. כל המועצה הזו מוחזקת על ידי ההסתדרות ועליית הנוער.

ש: אז שם הכרתן את אברהם עבאס והוא היה מגיע אליכן לבקר במשק הפועלות?
ת: כן.

ש: ודאג לכן והייתן בקשרים איתו?

ת: קשרים טובים. עכשיו, מי שרצתה לחזור לחוץ לארץ, אז מצא לה מסגרת, אמר לה – למה לך לחוץ לארץ, ערבים, מלחמות וכל הדברים האלה? בואי תישארי בארץ, אני אמצא לך מסגרת. ואז כמו הקבוצות שנקלטות בקיבוצים, בתוך הקבוצות האלה שיצאנו לקיבוצים היו מכל העולם. מתורכיה, משווייץ, כל המקומות. אני במקרה הייתי במשק פועלות. נסעתי לקיבוץ אשדות יעקב, אז היה האיחוד והמאוחד ביחד. נפלתי לקבוצה ישראלית טהורה.

ש: לחברת נוער בקיבוץ?

ת: נוער, כן בקיבוץ.

ש: אבל חברת הנוער היתה מורכבת מילדי המשק?

ת: חלק מילדי המשק.

ש: וחלק מבחוץ?

ת: כן.

ש: דרך אגב, איך נקראתם? איזו חברת נוער? בדרך כלל היה שם, "זית" או...

ת: באמת לא זוכרת.

ש: באיזה גיל נכנסת לאשדות יעקב?

ת: 13.

ש: אז את אומרת שאברהם עבאס בא אליכם בסוף הלימודים בכיתה ח'?

ת: אני באתי אליו והוא אמר לי – אני אסדר לך באשדות יעקב. אז היתה מבוכה באחדות העבודה והוא רצה לשלוח את הבנות לאחדות העבודה בעיקר. כולם עשו לו נפשות. אז הלכתי לשם ממשק הפועלות.

ש: אחדות העבודה זה היה מאוחד, נכון?

ת: כן. האיחוד זה היה מפא"י. מאוחד זה אחדות העבודה. נסעתי לאשדות יעקב והייתי שם ששה חודשים.

ש: מי ליווה אותך לשם?

ת: לבדי.

ש: נסעת לבד עם המזוודה?

ת: כן, באתי למזכירות

ש: מי נתן לך כרטיס?

ת: משק הפועלות.

ש: דרך אגב, נתנו לכן שם תקציב?

ת: הכל. מה זה תקציב?

ש: אני יודע, לקנות ממתקים או כל מיני?

ת: לא. קיבלנו מחוץ לארץ, מההורים, מהמשפחה, מהבית.

ש: מהבית היו שולחים אליכם חבילות?

ת: חבילות או באים אלינו בארץ, מבקרים אותנו.

ש: ובגדים?

ת: בגדים זה מהמשק.

ש: כל הבגדים על חשבון המשק?

ת: כן. לבשנו את הבגדים של "אנו באנו ארצה".

ש: כן. ספרים ומחברות?

ת: הכל הכל מהמשק.

ש: הבנתי. ההורים שלך, אמא שלך, היתה צריכה לממן את זה? היא היתה צריכה לשלם עבור זה?

ת: לא. לא היו צריכים לשלם את זה. אבא שלי בינתיים נפטר ואז אמא שלי לא היתה צריכה לשלם את

זה. אני חוזרת לאשדות יעקב, הייתי שם ששה חודשים והיה לי מאוד טוב, אבל הקבוצה התפזרה. כל

הזמן הילדים שבאו מחוץ לארץ, כל אחד הלך למקום אחר ונשארתי לבד.

ש: לבד עם חברי המשק, עם כל ילדי המשק?

ת: כן. אז העבירו אותי ליגור.

ש: לפני שאנחנו עוברים ליגור, באשדות יעקב היו עוד דמשקאים?

ת: לא. בקבוצה שלי לא.

ש: לא, אני מתכוון לא ילדים אלא מבוגרים [למשל] בעבור גמליאל.

ת: לא הכרתי אותם.

ש: היה שם חלאק יוסף.

ת: לא הכרתי.

ש: לא הכרת אף אחד? בסדר, אוקיי. אז אחרי חצי שנה, מי החליט להעביר אותך?

ת: המדריך. אמר לי – קשה לך להתאקלם עם כל הישראלים

ש: ישראלים או בני הקיבוץ, בני המשק?

ת: ישראלים.

ש: למה היה קשה לך להתאקלם?

ת: זו מנטליות שונה. לי היתה מנטליות אחרת להם היתה מנטליות אחרת.

ש: תסבירי קצת יותר. תפרטי קצת.

ת: המנטליות שלהם היתה שלא אכפת להם משום דבר. הכל הפקר. אצלנו עוד שמרנו את המסגרת הזו

ש: הכל הפקר? מאיזו בחינה?

ת: מכל מיני. למדו, לא למדו, עשו, לא עשו. אפילו אם זה היה, כאילו באו למצוא מסגרת, מקום לינה ולא

מקום

ש: חינוך?

ת: כן. אני הסתכלתי על זה בצורה לגמרי אחרת, שונה לגמרי.

ש: איך ראית את זה?

ת: אני ראיתי שבנות כאלה צעירות מתעסקות עם בנים. אצלנו היתה עוד שמירה. שמרנו על...

ש: היתה הפקרות מינית אפשר לקרוא לזה?

ת: לא, חס וחלילה.

ש: אז מה?

ת: הפקרות בהתנהגות, כל מיני.

ש: יחסים בין בנות לבנים?

ת: כן. הם גם התפזרו, גם הקבוצה הזו התפזרה.

ש: אז זה לא מצא חן בעיניך, ההתנהגות הזו?

ת: לא. כל האוירה הזו לא מצאה חן בעיניי. אז העבירו אותי ליגור.

ש: את ביקשת לא להישאר שם?

ת: כן. אמרתי לאברהם עבאס שזו לא אוירה בשבילי ואני לא רוצה להישאר שם. אמר לי – אני אעביר

אותך ליגור. העבירו אותי והכניסו אותי למסגרת הפלמ"ח.

ש: שניה אחת תרשי לי – מה זאת אומרת אמרת לאברהם עבאס? הוא בא לשם באופן מיוחד?

ת: לא. התקשרתי אליו.

ש: איך התקשרת אליו?

ת: דרך לוזיה שהגיע אלינו. הרי אשדות יעקב זה על יד... [אפיקים]

ש: אז מנחם לוזיה כן בא לבקר אותך באשדות יעקב.

ת: אני באתי אליו.

ש: את באת אליו לאפיקים?

ת: לאפיקים. אמר לי – אין לך מה לדאוג, אני אדבר עם אברהם עבאס והוא יסדר לך מקום אחר.

ש: זהו, זה חשוב מאוד.

ת: חיכיתי שבוע. אחרי שבוע אמר לי המזכיר שאברהם דיבר איתו שאני עוברת לקיבוץ יגור. בקיבוץ

יגור עברתי למסגרת תורכית, קבוצה תורכית. בחורים ובחורות מאוד נחמדות

ש: דמשקאים לא היו?

ת: לא. באתי לשם...

ש: באיזו שנה עברת ליגור?

ת: '45.

ש: נגמרה המלחמה או שעדיין לא?

ת: המלחמה העולמית נגמרה כמעט. אלה היו השלבים שכל אחד חזר לביתו. הייתי שם קרוב לשנה וחצי.

גמרנו אז את המסגרת של תנועת הנוער.

ש: ספרי לי קצת על תנועת הנוער ביגור. זו היתה תנועת נוער שמורכבת גם מבני קיבוץ או רק ילדי חוץ?

ת: רק ילדי חוץ.

ש: מה שנקרא עולים?

ת: כן, עולים, קבוצת עולים.

ש: את זוכרת איך קראו לה?

ת: לא. קראו לה הקבוצה התורכית אני יודעת.

ש: הקבוצה התורכית. מה היה גודל הקבוצה פחות או יותר?

ת: 40 איש.

ש: 40 בנים ובנות?

ת: כן.

ש: איפה חייתם שם?

ת: בתוך החדרים, בתוך הבית, בתוך הקיבוץ, בצד.

ש: היו לכם חדרים נפרדים בצד?

ת: כן.

ש: איפה אכלתם, שתיתם?

ת: בחדר אוכל הרגיל, הגדול. היינו קצת בוגרים כבר, לא היינו ילדים.

ש: כן. מה עשיתם שם?

ת: למדנו ועבדנו.

ש: באותה מתכונת? עובדים בבוקר ולומדים אחר הצהריים?

ת: כן.

ש: אותן שעות ואותם ימים?

ת: כן, אבל הכניסו אותנו למסגרת יותר צבאית, שמירה. לימדו אותנו קפא"פ, ג'ודו, דברים כאלה.

ש: גדנ"ע?

ת: מין גדנ"ע כזה. להגן על עצמנו מפני האנגלים אם יבואו. חיפשו נשק עדיין.

ש: נכון. אז לימדו אתכם מין...

ת: הגנה עצמית.

ש: כן. מי העביר לכם את כל הדברים האלה?

ת: היו לנו מדריכים, אני לא...

ש: אה, כל מיני מדריכים. אילו לימודים למדתם אחר הצהריים?

ת: לימודים רגילים.

ש: תיכוניים כבר?

ת: כן.

ש: כמו שבני המשק למדו? בדיוק באותה מתכונת?

ת: לא יודעת. אחרי שגמרנו את הכל

ש: מה זאת אומרת גמרתם את הכל?

ת: גמרנו את מסגרת עליית הנוער

ש: אה, כבר היית במסגרת עליית הנוער?

ת: היינו צריכים ללמוד הלאה. אז הלאה חלק מהקבוצה התפזרה. הגיעה קבוצה תורכית משדה נחום, אז העבירו את כל הקבוצה שלנו לשדה נחום. בשדה נחום היינו כבר יותר מסגרת צבאית משהיינו מסגרת של תנועת נוער.

ש: באיזו שנה את מגיעה לשדה נחום?

ת: '46, משהו כזה.

ש: שנה וחצי, נניח אמצע '46. וכולכם, כל הקבוצה, עוברים לשדה נחום. בשדה נחום יש דמשקאים?
ת: כן, היו ילדים קטנים.

ש: בני כמה?

ת: בת אחותי למשל היתה שם. היא היתה בכיתה ד', ה'.

ש: מי זו?

ת: שולמית חנוני, אבל היא עכשיו נשואה. היו ילדים קטנים

ש: כמה היו בערך?

ת: היתה קבוצה של שלושים ילדים.

ש: שלושים ילדים שהם היו חברת ילדים כזאת?

ת: מתוך הילדים של הקיבוץ. הגיל הרך. לא שמו אותם לבד. הכניסו אותם למסגרת של אימוץ משפחות. אימצו אותם אז משפחות.

ש: שלושים ילדים את אומרת היו שם בשדה נחום?

ת: כן.

ש: ב-'46, '47?

ת: כן.

ש: בני כמה היו הילדים האלה פחות או יותר?

ת: כיתות ד', ה'.

ש: והם היו יחד עם כל בני הקיבוץ? הם היו חברת ילדים אחת? זאת היתה חברת ילדים גדולה מאוד.

ת: כן, בטח.

ש: הבנתי.

ת: אחרי זה, ב-'47 פרצה מלחמת הקוממיות. אז גייסו אותנו כפלמ"ח לליווי שיירות. יצאנו לליווי שיירות, כבר היינו בגיל 16.

ש: אפילו יותר קצת, לא?

ת: לא. 16 וחצי, משהו כזה.

ש: ליווי שיירות בגיל 16? אילו שיירות, לאן?

ת: לירושלים, לנגב, לכל.

ש: אבל היית צריכה לקבל נשק.

ת: קיבלנו הכל. התאמנו בנשק בשדה נחום.

ש: ירית?

ת: הכל. אפילו התאמנו בג'ודו, קפיצות מהגג וירידה

ש: קפיצות מהגג?

ת: כן. למדנו כמעט הכל. ב-47' פירקו את הפלמ"ח

ש: לא, קצת יותר מאוחר, 48'.

ת: פירקו את הפלמ"ח ואותנו הכניסו למסגרת צבאית. הייתי בגיל 17 כבר במסגרת צבאית.

ש: אז היית חיילת.

ת: חיילת.

ש: איפה התחיילת?

ת: הייתי ב"גבעתי".

ש: איפה חיילו אותך?

ת: תל-השומר.

ש: לאיזו יחידה עברת?

ת: חזרה לקבוצות שלי שהיו בגבעתי. איפה היו הבנים? בגבעתי. הכניסו אותנו גם לשם. הייתי ביחידה קרבית. אחרי זה העבירו אותי להדרכה בתוך המסגרת של הקליטה.

ש: באיזו מסגרת?

ת: הקליטה של החיילות.

ש: בבקו"ם מה שנקרא, בתל השומר?

ת: בגיל 17 וחצי הייתי כבר רס"רית.

ש: רס"רית כבר בגיל 17 וחצי?

ת: הייתי הרס"רית הצעירה ביותר בצבא.

ש: זה נשמע מעניין. איך הגעת לדרגה כל כך בכירה?

ת: עוד כשהייתי בפלמ"ח הגעתי לדרגת סמל. כשבאתי לבקו"ם, אחרי ארבעה חודשים [נהייתי] סמלת ראשונה. אז לא היה ... כל כך הרבה [זמן]... מסמל לרב-סמל ומרב-סמל לרס"ר.

ש: את אומרת לי שאת היית הרס"רית הכי צעירה בצה"ל?

ת: כן.

ש: נחמד מאוד.

ת: הייתי שם בתל השומר קרוב לשנה וחצי, שנתיים, בהדרכה של בנות וכל מיני דברים. ביקשתי לעבור והעבירו אותי לגבעתי שהיה בבית נבאללה. משם ביקשתי העברה ועברתי לחיל הים בחיפה. הייתי שוב רס"רית, רס"רית פיקודית. הייתי שם שנה וחצי. הייתי חמש שנים בצבא.

ש: חתמת קבע מה שנקרא.

ת: קבע, חתמתי קבע. מהצבא עברתי חזרה לפיקוד שמיני.

ש: מה זה פיקוד שמיני?

ת: זו יחידת המרכז. ב-55' השתחררתי מהצבא.

ש: אחרי קבע של חמש שנים?

ת: חמש שנים.

ש: לאן?

ת: חזרה לקיבוץ אשדות יעקב.

ש: למה לאשדות יעקב?

ת: מפני שאהבתי את הקיבוץ הזה הכי הרבה מכולם.

ש: מאיזו בחינה?

ת: מבחינה חברתית, מכל הבחינות. ראו שאני פעילה [אמרו לי]... תתחילי ל... את הזמן של הבחירות.

שלחו אותי לפעול במסגרת פוליטית לגייס נפשות.

ש: לאיזו מפלגה?

ת: אז היה אחדות העבודה ומפ"ם ביחד.

ש: מהמשק?

ת: מהמשק.

ש: אני רוצה להבין, מי גייס אותך לפעילות המפלגתית?

ת: המשק.

ש: את היית אמורה לצאת מטעם המשק כנציגת המשק לפעילות פוליטית?

ת: כן, והיה לי איפה לישון, אצל ...

ש: איפה היתה אמורה להיות הפעילות הפוליטית?

ת: בתל אביב.

ש: בשכונת התקווה?

ת: כן.

ש: אבל נדמה לי שב-55, '56, גם מנחם לוזיה היה פה בשכונת התקווה.

ת: אני לא הייתי במיוחד איתו. הוא באיחוד, אני במאוחד.

ש: הוא בא מטעם מפא"י, נכון?

ת: כן.

ש: את נפגשת בו כאן בשכונת התקווה?

ת: הרבה פעמים ניפגשתי איתו, בכל מיני מסגרות.

ש: ואת ידעת שהוא בא לעשות נפשות למפא"י פה?

ת: כן.

ש: היו כאן נדמה לי אספות בחירות, נכון?

ת: כן, של בן-גוריון.

ש: וראית את מנחם לוזיה כאן?

ת: לא ראיתי אותו במיוחד.

ש: אבל ידעת שהוא פעיל פה מבחינה פוליטית?

ת: כן.

ש: של מי הוא היה נציג?

ת: של מפלגת העבודה.

ש: מפא"י מה שנקרא. פה בשכונת התקווה?

ת: לא רק בתקווה, בכל הארץ. איפה שיכל לעשות נפשות אצל הסורים, הוא הלך.

ש: אבל במיוחד שדה הפעילות שלו היה אצל הסורים?

ת: כן.

ש: דמשקאים בעיקר, נכון?

ת: כן.

ש: ואיפה את פעלת?

ת: אני פעלתי בשטח. איפה ששלחו אותי באחדות העבודה – תלכי לרחוב הזה, תלכי לרחוב הזה.

ש: רגע, זו גם נקודה מעניינת. מה זאת אומרת תלכי לרחוב הזה?

ת: מביאים לך רחוב, מביאים לך שמות [אומרים לך]... עכשיו תלכי תעשי תעמולה, תגידי להם איך את

מרגישה שאת חברה באחדות העבודה וכל מיני דברים ותביאי את הנפשות האלה.

ש: כלומר תסבירי לאנשים שכדאי להם. מה אמרו לך להגיד? סתם מעניין...

ת: אני לא זוכרת. באמת אני לא זוכרת. אתה חושב שאני זוכרת...?

ש: פחות או יותר. איזו צורה של תעמולה? היית נכנסת לבתים של אנשים...

ת: [אומרת -] שלום, באתי מאחדות העבודה. אז כולם הבינו במפלגות כמו שאני הבנתי.

ש: אבל למי ניגשת, לאיזה משפחות?

ת: כל מי שנתנו לי את הכתובת שלו.

ש: אבל לא במיוחד דמשקאים או משהו כזה?

ת: לא.

ש: אבל לדמשקאים גם כן הגעת?

ת: לא. לדמשקאים רק אברהם עבאס הגיע.

ש: בדמשקאים טיפל אברהם עבאס ואת אספת לפי כתובות. לא ניצלו את הענין הזה שדוקא מכיוון שאת

דמשקאית במוצאך ...

ת: לא.

ש: אולי דווקא בקרב הדמשקאים תהיה לך הצלחה יותר גדולה?

ת: עוד לא היתה ההתפתחות הזאת. כל הטכניקה הזאת לא היתה אז. אז עבדו יותר על תעמולה - מה

עשתה באותו זמן המפלגה ומה יכלה לעשות. לא ניצלו נפשות להגיד – אני הייתי זה ופה ושם. זה לא.

ש: לא ניצלת את עובדת היותך בת העדה הדמשקאית? הרי יאמינו לך יותר אם את דמשקאית, לא?

ת: לא.

ש: זו לא היתה המגמה?

ת: לא.

ש: אוקיי. אז את עוברת את תקופת הבחירות הזו כנציגה.

ת: אז החלטתי לעזוב את הקיבוץ ולהישאר בעיר, בתל-אביב.

ש: למה?

ת: איך אומרים, כשאתה עומד כבר בחוץ [ומרגיש] את הכל, את כל חיי העיר, כבר לא רוצים לחזור. וגם

הייתי פעילה של אחדות העבודה. קיבלתי משכורת מאחדות העבודה פה בתל-אביב.

ש: קיבלת בעבודה הזו משכורת מאחדות העבודה וגרת אצל האחות שלך.

ת: כן. אחר כך היה לי פילוג של קבוצה שלמה מאחדות העבודה ועברנו למפ"ם.

ש: אני רוצה להבין נקודה מסויימת – הייתה לך הצלחה?

ת: הצלחה מרובה.

ש: אחדות העבודה קיבלה הרבה קולות בשכונת התקווה?

ת: הרבה.

ש: בשכונת התקווה פעלת, נכון?

ת: כן. כשעברתי למפ"ם, למה עברתי? עברתי בגלל האפליה הבולטת. ראינו שאנחנו רק עבדים להביא

להם את הקולות ומי שצריך דרגות, קיבלו האשכנזים.

ש: מה זאת אומרת דרגות? אילו דרגות יכולת לקבל?

ת: תראה, אם היו צריכים לקבל איזה תפקיד ברמה, לא בחרו את המזרחיים.

ש: זאת אומרת מזכיר סניף או משהו כזה.

ת: אפילו שעלינו עליהם מבחינת ידע והכל. אז הרגשנו אפליה גדולה מאוד והתארגנו קבוצה גדולה, קרוב

ל-300 איש מאחדות העבודה, כולם מהשכונות כאן, ופרשנו מאחדות העבודה.

ש: פרשתם מאחדות העבודה למפ"ם. כמה מהם, מאותם ה-300, היו דמשקאים? את זוכרת?

ת: לא.

ש: אבל היו דמשקאים?

ת: האמת שלא התעסקתי בפרשה הזו, דמשקאים לא דמשקאים. לא הסתכלתי על – אתה דמשקאי, אתה

מרוסיה, אתה זה. הסתכלתי על אדם כאדם.

ש: אבל סורים ולבנונים לא היו בקבוצה הזו שלכם?

ת: היו, אבל אני לא זוכרת. בפריפריה הזו כאן חייבים להיות סורים.

ש: כי הם חיו פה.

ת: כן.

ש: אז פרשתם למפ"ם. מתי זה היה?

ת: '57.

ש: אחרי הבחירות כבר?

ת: כן. הייתי פעילה במפ"ם 30 שנה.

ש: אבל אני מבין שהיתה לך גם פעילות ציבורית אחרת באזור הזה, נכון? היית פעילה כאן בשכונת

התקווה?

ת: במסגרת מפ"ם.

ש: מה זאת אומרת? מה התפקיד שלך היה?

ת: מפ"ם ... כל התפקיד הוא להביא אותם, לעשות נפשות לאותה מפלגה.

ש: כן, אבל איך את תעשי נפשות? היית צריכה להביא אותם אולי למועדון?

ת: תראה, מסגרת פוליטית בשכונות היא יותר מסגרת סוציאלית מאשר פוליטית. היה צריך לעזור להם מבחינה סוציאלית. היתה להם בעיה. קמים בבוקר לא מעניין אותם לא מפא"י לא מפ"ם לא שום דבר. מה יאכל ומה יאכיל את הילד ואיפה יגור. זוהי הנקודה שהכי כאבה לאנשי השכונות. ואתה צריך להיות העובד הסוציאלי שלהם. ללכת, לקבל, להדריך, לבקש, לנסוע איתו למוסדות, כל הדברים האלה. השגת, קיבלת את הקול שלו. לא השגת, לא הצלחת.

ש: אז מה באמת היית יכולה לעשות?

ת: הייתי קשורה להרבה מוסדות. אל תשכח שהיו נציגים בממשלה מטעם מפ"ם. הרבה במועצות, ודאי בהסתדרות. לא באתי בידיים ריקות, תמיד היו לי ידיים, ידעתי למי לפנות, לאן לפנות. ככה עזרנו אחד לשני וככה עשינו נפשות למפלגות. מה, עושים נפשות מבחינה אידיאולוגית? מה זה מעניין אותם? אם הילד [שלו] רעב לא מעניין אותו מי יהיה בשלטון מחר או מחרתיים. מעניין אותו מה הילד הזה יאכל למחרת בבוקר, איזה בית ספר הוא יתחנך, אם יהיה לו ספר ללמוד. זה מה שעניין אותם. וככה הייתי שלושים שנה. מאזור לאזור, מאדם לאדם. אני יכולה לבוא ולומר לך שחצי שכונת התקווה אני פניתי לתל-כביר ולכל הפריפריה מסביב לתל-אביב, על ידי לחצים של עיריות, "חלמיש", כל הדברים האלה.

ש: הרבה מתוכם אני מבין היו סורים?

ת: יש שהיו גם סורים. גם סורים יש להם בעיות כלכליות. למרות זאת לעליה הזו לא היו בעיות. היא גם לא עשתה בעיות בארץ. זו קהילה שידעה להסתדר, קיבלה בנועם, לא ידעה מה זה להפגין, להרביץ, לשרוף, אלא הכל בנועם. ידעה מה מגיע לה ומה שלא מגיע לה. ככה כוונה וככה הודרכה וככה באה ובנתה את עצמה.

ש: עכשיו, מאותה תקופה של הפעילות שלך שהתחילה ב-57', היית עובדת של מפ"ם, קיבלת משכורת ממפ"ם, איפה ישבת? איפה היה המשרד שלך?

ת: היו לי כמה משרדים. היה משרד בתקווה, משרד בכפר שלם, משרד בשכונת עזרא. בכל שכונה היה לי משרד. ביקרתי בכל

ש: אהה, משרד של המפלגה. והיית עובדת סוציאלית של...

ת: לא, הייתי פעילה פוליטית... אבל העבודה היתה של עובדת סוציאלית.

ש: את זוכרת בטח את הדמשקאים, את הסורים באופן כללי, חיים פה בשכונה, בכל השכונות האלה שציינת. איפה היה הריכוז שלהם?

ת: לא היו להם ריכוזים גדולים בשכונות. בודדים היו. הם באו לשכונות, הם הסתדרו מהר ועזבו מהר. בשכונות לא היתה אווירה בשבילם. הם לא היו רגילים לאווירה של מצוקות. הם ידעו להסתפק במעט ולחיות את החיים בשלווה ובשקט, בלי לנדנד, בלי לבכות ובלי להגיד מגיע לי. מה שמגיע לו לקח בעצמו.

אבל לצעוק ודברים כאלה לא נתקלתי

ש: זה אצל הסורים לא היה.

ת: גם היום אין, בודדים. אני למשל עכשיו נותנת הרצאות ביהדות במועדון הקשישים פה בשכונת התקווה. זה מעניין, תבוא למועדון. ... כל השכבות, כולם. אבל הקבוצה הסורית יושבת לבד. הדמשקאים והלבנונים יושבים לבד.

ש: עד היום?

ת: עד היום.

ש: דמשקאים לבד ולבנונים לבד?

ת: לא, לא. לבנונים, דמשקאים וחלבים יושבים באותה מסגרת. הם לא ישבו לא עם פרסים ולא עם תימנים ולא עם עיראקים.

ש: את מדברת על הותיקים שעדיין גרים בשכונת התקווה?

ת: על הותיקים שהיום הם בגיל 75 אני מדברת איתך, יושבים ביחד. ... אני נותנת להם פעם בשבוע הרצאה על יהדות והם באים שומעים ומקשיבים, רק סורים.

ש: הבנתי. במהלך הפעילות שלך בשלושים שנה, הבנתי שתרמת לענין הזה של הקמת המתנ"ס "בית דני"?

ת: השכונה קמה ב-43' ועברה הרבה תהפוכות, הרבה מיד ליד, הרבה הבטחות, הרבה כשלונות. ב-77' קם פרויקט שיקום שכונות. אני הייתי אחת הפעילות החזקות בשכונות למרות שהייתי ממפלגה קטנה, מפ"ם. אז באה לפה קהילה אמריקאית מניו-יורק

ש: משפחת וואהל, לא?

ת: לא.

ש: זה לא זה שהקים את גן התקווה כאן?

ת: לא, זה לא הוא. אחד התורמים שאני התרמתי אותו לשכונת התקווה.

ש: איך הגעת אליו?

ת: הוא הגיע אלי, לא אני הגעתי אליו.

ש: מה זאת אומרת?

ת: במסגרת פרויקט השיקום.

ש: את היית אחראית

ת: הייתי יושבת ראש וועד השכונה.

ש: היו בחירות לוועד השכונה ונבחרת?

ת: לא. נבחרתי על ידי קהל שדרש שרק אני אתפוס את הענין הזה. היתה דרישה, באו האמריקאים לפה, ואז התחילו לראיין אנשים. האנשים היו שבעים כבר מאשליות ושקרים. אמרו – תרדו מעלינו. אתם רוצים לדבר תלכו לעדינה. – מי זו עדינה? אמרו להם – תתעניינו ...

ש: כן.

ת: יום אחד אני יושבת במשרד של מפ"ם בברנר

ש: בית ברנר?

ת: לא, רחוב ברנר.

ש: רחוב ברנר, המשרדים של מפ"ם בתל אביב?

ת: כן. אני מקבלת טלפון שנציגים מקרן היסוד ומהסוכנות היהודית רוצים לדבר איתי. אמרתי – אולי טעיתם בכתובת, אולי לא אני. – לא, תרשי לנו לבוא אליך. אמרתי שהמשרד פתוח וקבענו זמן. הם הגיעו, ראיתי שיש איתם גם נציגים אמריקאים, הציגו את עצמם, אמרו לי – באנו מפרוייקט שיקום השכונות. אמרתי – וול-קאם, ברוכים הבאים, אבל מה ... אמרו – באנו לבנות, באנו לסדר. אמרתי – אם באתם לבנות, באתם לסדר, לא אני הכתובת. אני לא בנויה לזה, אבל ... לפני שאתם הולכים להרים בנין, תרימו את נפשו של האדם. אחר כך תבנו את הבנין. תמצאו מסגרת, בתי ספר, תשפצו, תלכו לגמול את הסמים. יש הרבה דברים. יש לכם תרבות, רווחה, כל כך הרבה מסגרות, להעשיר את הילדים...
ש: כל כך הרבה נושאים לטיפול.

ת: יש לכם כל כך הרבה. להקים מועדונים אחר הצהריים. הם אמרו – לא, באנו לבנות. אמרתי להם שהדבר הכי חשוב זה חינוך. אם יש חינוך יש לך את הכוח. אחר כך מסגרת הרווחה. כל כך הרבה אנשים במצוקה. תציעו מקומות עבודה. להילחם נגד הסמים והפשע. להתחיל לבנות, שלא יגורו אנשים בדיר חזירים, אלא בבתיים. אם כל זה מוצא חן בעיניכם, אין לי בעיה להתגייס ולעזור לכם. אז אמרו – אנחנו חייבים להביא את כל הדברים שלך חזרה לנשיאות באמריקה, בניו-יורק, ונקבל החלטה. אמרתי – תקבלו. שלום שלום.

ש: כן.

ת: למחרת נשיאי [יהדות] ארה"ב נפגשו עם מנחם בגין זכרונו לברכה ואמרו לו – אתמול היינו בפגישה ש: הנציגים היהודיים?

ת: כן, כן. היינו בפגישה עם נציגה משכונת התקווה. היא לא רצתה לקבל אותנו ואמרה – אני אקבל אתכם רק בתנאי א', ב', ג', ד'. אמר – תבורך! זו המטרה של שיקום השכונות. בינתיים עשה פה פרופ' אבני מאוניברסיטת תל-אביב מחקר על שכונת התקווה.

ש: את פגשת אותו אישית?

ת: כן דיברתי איתו, נתתי לו...

ש: מה הוא עשה פה? איזה מחקר זה היה?

ת: מחקר על הפשע ועל צפיפות הדיור ועל שילוב הקהילות והרכב האוכלוסיה, הכל.

ש: הוא הוציא ספר?

ת: כן. הוא ... מחקר בשביל האמריקאים, להראות להם.

ש: הוא פירסם את המחקר הזה?

ת: הכל.

ש: באיזו אוניברסיטה את אומרת?

ת: תל אביב.

ש: איך קראו למחקר את זוכרת?

ת: מחקר על שכונת התקווה 1977.

ש: פרופ' אבני?

ת: פרופ' אבני. אתה יכול לגשת לרחוב אידלסון שם ... מוסדות. שם, אצל אבי רייך, תוכל לקבל את הספר הזה.

ש: מה זה רחוב אידלסון? בתל-אביב?

ת: כן. יש יושבת חברת מוסדות חינוך. נדמה לי במספר 29. אצל אבי רייך.

ש: חברת מוסדות חינוך מטעם איזה משרד זה?

ת: מטעם השכונות והעירייה והכל. אבי רייך הוא המנכ"ל שם. תבקש את המחקר של ...

ש: בסדר.

ת: אז אני אמרתי לאבני, אני זוכרת... מה אתה מוציא? איזה ...? אתה צריך לקרוא למחקר שלך "מדירדור אל הנורמליות". מה זה? אתה בא, פה חסר דיור, פה חסר דיור? תיכנסו ללב האדם, לנפש האדם. אני זוכרת שבגין אמר להם – זו המטרה של שיקום השכונות. אבל בפני האמריקאים עמד דבר מאוד בעייתי, שלא כל אגורה שהם מביאים לארץ מותר להשקיע אותה בכל מקום. אלא יש דברים שמותר להשקיע ומותר לא להשקיע.

ש: מה זאת אומרת? החוק האמריקאי לא מתיר להם?

ת: אסור להשקיע למשל בלימוד החובה.

ש: אה, בכל מה שהממשלה נותנת תקציבים ...

ת: רק בתנועות הלא-פורמליות. אותו דבר בניה. מותר להם לקנות אדמות אבל אסור להם לבנות. מצאנו לכל דבר פתרון. ואז הם חזרו אלי ושאלו אותי – אם נניח קיבלנו את הגישה שלך, איפה היית רוצה שנזרים את הכסף, שנשים את הכסף? אמרתי – בממשלה ובעירייה לא. בשני המקומות האלה יעשו לנו ... [בעיה] תקציבית שלא נדע מימיננו לשמאלנו. אז נישאר בלי אגורה וגם בלי שיכון. נקים לנו מוסד שנקרא "חברת מוסדות חינוך", מהסוכנות היהודית, נקים לנו מנכ"ל, אז היה רעיון של מנכ"ל, נפתח חשבון בנק עם ועדת היגוי שתחליט על הכל ונתחיל לאט לאט להקים. אם העירייה רוצה כסף היא צריכה לפנות לאותה ועדת היגוי. הממשלה רוצה ... היא צריכה להקים. אבל ככה לא. הם מצאו את זה כפתרון אידיאלי. חזרו פעמיים, פנו אלי ואמרו לי – אנחנו מוכנים לשלם לך משכורת כפולה משאת מקבלת במפ"ם, תחתמי איתנו ... תעבדי איתנו. אמרתי להם – אפילו תשלמו לי פי חמישה מאשר מפ"ם אני לא עובדת איתכם. למה? אם אני נבחרתי כנציגה של השכונה, אני רוצה לומר לראש הממשלה מה שאני חושבת ולעירייה מה שאני חושבת ולא אהיה תלויה במשכורת ממך או ממנו. אני רוצה לומר, אני מייצגת את התושבים. לא מייצגת אתכם, לא מייצגת את העירייה ולא את...

ש: מייצגת את התושבים אבל מטעם מפ"ם.

ת: בדיוק. העליתי את הנושא הזה למפ"ם. במפ"ם ישבו אז יעקב חזן וזכרנו לברכה, שם-טוב, כל הגדולים, כל ועדת ההיגוי. החליטו לשלוח אותי להיות נציגת התושבים ולקבל את משכורת ממפ"ם.

ש: ציינת ועדת היגוי. עדיין לא קמה ועדת היגוי.

ת: לא. אבל כשהקימו אותה...

ש: מי היה אמור או מי היה לאחר ההקמה? אני מבין שבסוף הקימו.

ת: כן.

ש: אז מי היה בוועדת ההיגוי הזו?

ת: כל נציגי הממשלה פלוס במקביל אליהם נציגי תושבי השכונה באותו כוח.

ש: איך נבחרו תושבי השכונה?

ת: אני פתחתי את הוועד לכל התושבים, מי שרוצה לפעול, מי שרוצה לתרום. לא לבקש, אלא לבוא לתרום ואחרי זה לבקש. קודם כל לתרום ממך. לא כסף, אלא מיכולתך.

ש: מזמנך, מכשרונך.

ת: האמת שלמדנו את כל מה שנעשה בשכונה על ידי פתיחת הוועד. כל יום שישי הייתי עושה ישיבת ועד פתוחה לכל הקהילה. כל מי שרצה להגיד את הבעיה שלו הביא אותה בפני הוועד.

ש: היה ועד קהילה, ועד השכונה?

ת: כן, ועד שאני ישבתי בראשו.

ש: כמה אנשים היו בוועד הזה?

ת: לא היה מוגבל. כן היתה הגבלה בוועדת ההיגוי. בתוך הוועד יכלו להיות 300 איש כי הוא לא נבחר, הוא מתנדב.

ש: הוועד מתנדב אבל את נבחרת?

ת: לא. אני גם מתנדבת.

ש: אז פשוט האנשים רצו שאת תהיי בראש?

ת: בדיוק.

ש: בלי בחירות בלי שום דבר.

ת: בלי בחירות.

ש: הבנתי. זה כמו ביוון ככה, דמוקרטיה קלאסית.

ת: ככה הייתי תשע שנים. התחלתי בסוף לייצג את כל השכונות בארץ.

ש: אז מתוך אותו ועד שכונה, מי שבא, מי שהתנדב, נבחרה ועדת היגוי?

ת: כן. התנדב אבל היה חבר ועד.

ש: ועדת היגוי?

ת: לא, ועד. ועדת היגוי היתה ועדה מצומצמת בתוך הוועד שנבחר. הוועד היה צריך לבחור את ועדת ההיגוי של התושבים.

ש: איזה ועד?

ת: יש ועד מתנדב, נניח כמאה איש. מתוך המאה אתה צריך לבחור 11 שילכו לוועדת היגוי לייצג אותו בממשלה ובעירייה.

ש: כלומר ועד השכונה המורחב, הכולל, בלי בחירות. מי שבא ומתנדב. ואז היו בחירות ובחרו ב-11 איש שהם היו הנציגים לוועדת ההיגוי.

ת: נכון. ועדת ההיגוי ישבה ותיכננה וישבו בכל מיני ועדות. הכל היה משולב. שום דבר לא נחתם על ידי בלי שיקבל את האוקיי של ועדת ההיגוי שלי וגם של ועד ההורים בבתי הספר. המורה ישבה, המנהל ישב,

ונציג של ההורים שיגיד אם הוא מסכים לתכנית הניהולית שנבנתה. ככה הנהגתי בכל בתי הספר וכך הנהגתי ברוחה.

ש: בשכונת התקווה.

ת: בשכונת התקווה. האמת, הדוגמה הזו נלקחה לכל הארץ.

ש: זה היה מודל לחיקוי.

ת: מודל לחיקוי בכל הארץ.

ש: זאת אומרת אתם הייתם השכונה הראשונה בארץ במסגרת שיקום שכונות? שכונת התקווה היתה השכונה הראשונה?

ת: כן. היא היתה הפרובלמטית הגדולה ביותר בכל הארץ.

ש: אבל לא הראשונה.

ת: לא. בין הראשונות.

ש: והמודל הזה היה אחר כך מודל לחיקוי לשכונות אחרות.

ת: לכל השכונות, כן.

ש: זה מ-77' עד מתי?

ת: 87'.

ש: ובסופו של דבר, בסוף התהליך...?

ת: אני בניתי הרבה דברים פה בארץ. קודם כל שיניתי הרבה. שיניתי את כל מערכת החינוך. פיטרנו את המורים ואת המנהלים והבאנו חדשים. ראינו אנחנו תושבי השכונה עם משרד החינוך. בנינו מוסדות, בנינו גנים, בנינו מעונות. איך אומרים, הרמנו את האנשים למעלה. טיפלנו בבעיית הסמים. כל הדברים. כשעברתי לכאן...

ש: לבית הזה?

ת: החוק אומר שאם אדם חבר ועד עוזב את שכונתו הוא לא יכול להמשיך להיות בוועד. אז אמרתי להם עד פה. הלכו לוועד המתנדב ונבחר ועד. עכשיו יש ועד נבחר. אבל אין לו את האמצעים ואין לו את היכולת כמו שהיה.

ש: בסך הכל איזה תקציב היה לך לכל אותם מפעלים ונושאים שטיפלתם בהם?

ת: 60 מיליון דולר.

ש: זה ניתן לך ביד רחבה?

ת: הכל באישורי.

ש: כלומר התקציבים באו אליך על פי בקשתך?

ת: היה לנו תקציב שנתי, מסגרת של 4 או 5 מיליון דולר לשנה. את זה אני הייתי צריכה לחלק לכולם – מה הולך לחינוך, מה הולך לרוחה, לכל מיני מקומות. ככה חילקתי. במקביל דרשתי את התקציב שמגיע לי גם מהממשלה. היה הסכם שכל דולר שהיו נותנים מיהדות ניו-יורק חייבת הממשלה גם לתת. כל דולר שננתת יהדות מקסיקו לשכונה חייבת הממשלה לתת ... דולר.

ש: זאת אומרת שהיו לך כמה תקציבים.

ת: ברור. התקציב הממשלתי הלך בעיקר לבינוי ושיכון. התקציב שהלך לחינוך ה[לא]רגיל, הלא-פורמלי, תוקצב על ידנו.

ש: במסגרת הזו הוקם מתנ"ס "בית דני"?

ת: מתנ"ס "בית דני" הוקם על ידי כמה גורמים. על ידי עיריית תל-אביב, על ידי בית חרושת עלית על-שם דני מוסקוביץ'

ש: מי זה דני מוסקוביץ'?

ת: בנו של בעל בית החרושת עלית... התקציב השלישי היה ממשלתי. הוקם "בית דני". מה שכן, אני... וייסדתי מערכת תרבות... בנינו את "בית דוהל", מועדון תיאטרון.

ש: בובות?

ת: לא. תאטרון גדול, ענק. כל גדולי האמנות באים אלינו לשם. [בנינו] אולם ספורט ענק. הרחבנו את כל המגרש של בני-יהודה. בריכת שחיה שם ליד. כל... זה קומפלקס של תרבות. עכשיו, פתחנו בתוכה גני ילדים, גנים חדשים, אמפיתאטרון קטן, פתחנו מועדוניות לאחר הצהריים לילדים במצוקה, הרחבנו את שעות הלימודים. כל הדברים זה אומר דרשני... כסף, כסף, כסף.

ש: יפה מאוד. אמרי לי, כתושבת ותיקה של שכונת התקווה, מתי ראית את תחילת התהליך שבו עוזבים הסורים או הלבנונים אם היו את השכונה ועוברים למקומות אחרים?

ת: לא היתה התחלה. כל אדם שהתבסס והתחיל לעבוד עבודה קבועה ויכל לנטוש את השכונה נטש אותה. לא היתה עזיבה המונית. אף פעם לא היתה עזיבה המונית. הלכו אחד אחרי השני למקום אחר. אבל לא נשארו, נשארו מעטים מאוד בשכונה.

ש: היו... נשארו סורים ולבנונים מעטים?

ת: מעטים מאוד.

ש: כשאת אומרת מעטים למה את מתכוונת? כמה משפחות?

ת: אם אני אבוא ואגיד לך אלף נפש זה אולי סביר.

ש: סורים?

ת: סורים.

ש: לבנונים לא היו פה נכון?

ת: לבנונים, סורים, דמשקאים. אתה לא יכול להבחין כבר ביניהם.

ש: אפשר להבחין בהם אולי...

ת: במנטליות.

ש: גם במנטליות וגם בבתי הכנסת. כמה בתי כנסת היו לדמשקאים?

ת: אחד.

ש: אחד בשכונת התקווה? ולחלבים?

ת: אחד או שניים.

ש: היום בתי הכנסת האלה עוד [פועלים]?

ת: מעט מאוד אנשים. כמעט הולכים ונסגרים.

ש: הגברת עדינה, יש לי עוד כמה שאלות לשאול אותך. אל"ף, לגבי הפעילים במסגרת העדה הדמשקאית שהיו בשכונת התקווה. בטח הכרת כל מיני אנשים כמו ציון אלפיייה זכרונו לברכה, שמעתי שהוא היה המוכתאר של שכונת התקווה או משהו כזה, או שמישהו הטעה אותי, יתכן מאוד. למשל הרב עזור אני מבין שהיה כאן איש מרכזי, החכם עזור. ספרי לי על האנשים האלה שהיו ככה מנהיגי הקהילה.

ת: חכם עזור היה ברור שהוא היה הרב הראשי של העדה הדמשקאית בשכונה.

ש: בשכונת התקווה. באיזו שנה? מתי הוא עלה?

ת: הוא עלה נדמה לי ב-49', 50'. אדם מאוד מכובד, אהבו אותו כולם. חבל, הלך צעיר, לא הלך מבוגר.

ש: הוא נפטר בגיל צעיר?

ת: כן, הנכדים שלו היום הם הרבנים בשכונה. הנכד שלו היום הוא רב השכונה.

ש: הנכד שלו ...

ת: עזרא טרב. הם עזור. עזור זה ... משפחת טרב ...

ש: אז מה זה עזור?

ת: עוד שם נתנו להם ...

ש: טרב-עזור?

ת: הוא חכם טרב-עזור.

ש: והנכד היום איך הוא נקרא?

ת: עזרא. אותו הדבר, על שם סבו.

ש: הרב טרב-עזרא.

ת: כן. הוא היום הרב של השכונה, מאוד מקובל, מאוד נעים, צעיר. בעצם לקח את מקום אביו. אבא שלו נפטר לפני ארבע, חמש שנים.

ש: אבא שלו היה קודם רב השכונה?

ת: כן. זה עובר מסב לבן ומבן לנכד. בחרו אותו.

ש: בחרו אותו?

ת: ... שיהיה רב השכונה, הוא מאוד מאוד מקובל.

ש: מי בחר אותו?

ת: אנשי בתי הכנסת, ... כולם. דרשו שהוא יהיה הרב. ההכרות שלי עם הרב טרב האבא שלו היתה שהוא הקים את גני הילדים בתוך מסגרת הישיבה שלו. קרא לי מתוקף תפקיד שלי שהייתי יושבת ראש ועד השכונה לבוא ולראות את המצב אצלם. באתי ומה ראיתי? ילדים עם פוטנציאל מאוד גבוה, אבל יש להם הכל בתת. תת-חינוך, תת-רמה, תת-אוכל, תת הכל. לא היתה לו אפשרות לתת לילדים לישון או לאכול ארוחה חמה.

ש: אני מבין שבגנים שלו היו ילדים סורים?

ת: לא. גם בבית הכנסת שלו לא היו כולם סורים. היו מכל העדות. אני זוכרת שבאתי והיה גנן אז ...

בגיל שלוש, ארבע קראו אל"ף-בי"ת ועשו חשבון. מאוד התפעלתי. שאלתי את הרב טרב – איפה הילדים ישנים? אמר לי – אין [איפה] לישון. כל אחד על השולחן.

ש: בלילה?

ת: לא. מנוחת הצהריים. הילד נשאר עד ארבע חייב את המנוחה. כמו בויצ"ו, נעמ"ת. [שאלתי -] איפה הילדים מתפרקים, יוצאים במשחק? – אין להם משחקים. – מה אוכלים? – מה שהם מבשלים ... מפה לשם, למחרת קראתי מיד לוועדת ההיגוי שלי והחלטתי מיד

ש: זה היה אחרי 77?

ת: כן, אני מדברת איתך על הזמן שהייתי בתפקיד יושבת ראש ועד השכונה. מיד נתתי הוראה להעביר אליהם עשרים מיטות ניידות, בגדים, שמיכות. מיד סידרתי להם ארוחה. הגדלנו את התקציבים. שלחתי להם גם משחקים. הוא צחק ואמר לי - ... ילמדו במקום לשחק. אמרתי – אל תהיה לי כל כך קפדן, תן לילד גם להתפרק ... ככה הכרתי אותו. הכרתי אותו בעוד תקופה אחת. הוא בא אלי עוד לפני שביקרתי אצלו. אמרה לי המזכירה – רבנים מחכים לך בחוץ רוצים לדבר איתך. אמרתי – רבנים? אני עוד לא התעסקתי עם רבנים. נתתי אמנם תקציבים לבתי כנסת אבל לא התעסקתי. יצאתי, ראיתי את הרב עזרא טרב, נתתי לו את הכבוד הראוי לו, מי אני על ידו? שום דבר. אז הוא אמר לי – קיבלתי צו שמחר באים להרוס לי את הישיבה. אמרתי – מה? אמר – כן. – כמה זמן יש לך את הצו הזה? – כמה שנים. – למה באת אחרי כל כך הרבה זמן? ... מיד הזמנתי שתי מוניות ונסעתי...

ש: מי רצה להרוס לו את הישיבה?

ת: העירייה. הישיבה שלו בנויה ללא רישיון. נסעתי ליד העירייה, מיד הגיע ראש העיר

ש: דרך אגב, מתי הוקמה הישיבה הזו?

ת: הרבה שנים.

ש: משנות הארבעים?

ת: הרבה אחרי הארבעים.

ש: בשנות החמישים?

ת: '56, '57, '58.

ש: כשהוא עלה ארצה?

ת: כן, אחרי שעלה ארצה. זו לא היתה ישיבה של דמשקאים. ישיבת "יוסף חיים" שכל מי שבא, זה דרך ... הלכתי לעיריית תל-אביב, קראתי לסגן ראש העיר, ישבתי איתו ואמרתי לו – מיד אתה נותן הוראה לבטל את צו ההריסה. אם לא, יהיה לך בלגן בשכונה. כל השכונה תקום ... מיד סידרו לו את הענין ... נתנו לו זמן שנתיים עד שיגיש בקשות לבניית המקום. זה היה המפגש ביני ובינו. כשהלכתי לבחירות בשכונה, אני זוכרת, למרות שהדתיים הלכו בגוף נפרד נגדנו

ש: נגד מפ"ם?

ת: לא מפ"ם. אני לא הייתי מפ"ם. הייתי נציגת השכונה. אז בכל זאת איחל לי הצלחה גדולה. אני לא אשכח. אחר כך עזרתי להם הרבה. עד היום הבן שלו יושב בקשר עם ועד השכונה כתוצאה מהקשר שהיה לנו. עד עכשיו עוזרים לו כל מיני אנשים. ועד השכונה גם לחץ שהוא יהיה גם הרב של השכונה.

ש: הרב ריכז סביבו פעילות צדקה כמו מתן בסתר, הכנסת כלה או כל מיני דברים כאלה שעיקרם פעילות רווחה למען רווחת העולה?

ת: אני לא יכולה להגיד לך. אני לא התעסקתי בפנים בתוך הרבנים ולא שאלתי אותם מה עושים ...

ש: אבל שמעת בטח מאזרחים שיש עזרה כזאת, עזרה אחרת.

ת: לא. אני יודעת דבר אחד – אני נמצאת היום חזק במסגרת הדתית של ש"ס, אני נותנת הרצאות. אני יודעת שאנחנו במסגרת של הנשים עושים את כל הדברים האלה. נשים צדקניות. אז אנחנו עושים את כל הפעילות הזאת, למשל חתן וכלה, [משפחות] ברוכות ילדים, ניתוחים, כל הדברים. עושים. אני מחזיקה את כל הקופות אצלי. אני מעבירה הלאה לכל דבר, כל דרישה... באה אותה אשה, ותורמת. אבל מה שעושים הרבנים, אני יודעת שלרבנים יש כל מיני קופות אבל זה לא עסקנו. נשים לא מתעסקות בדברים כאלה. לא שואלים את הרבנים.

ש: יש לי שאלה נוספת לגבי ציון אלפייה.

ת: ציון אלפייה היה גם כן פעיל חזק במסגרת אחדות העבודה פה בשכונה.

ש: והוא כאן תושב השכונה מאיזו שנה?

ת: גם ותיק מאוד.

ש: משנות הארבעים?

ת: הוא נפטר.

ש: נפטר לא מזמן? מה היה תפקידו? במה הוא התעסק?

ת: הוא עבד בביטוח.

ש: הוא היה סוכן ביטוח?

ת: סוכן ביטוח. נוסף לזה היה בוועדת הקהילה של עולי דמשק.

ש: בארגון עולי דמשק?

ת: כן, כן. הוא היה. אני זוכרת שבא נשיא המדינה יצחק נבון אלינו לשכונה לחמישה ימים. נתתי לו להתארח אצל ציון אלפייה ...

ש: למה?

ת: קודם כל רציתי לעבוד בשביל הקהילה הסורית. בי"ת, ציון אלפייה אדם מאוד נעים. הייתי איתו, עבדתי איתו הרבה מאוד במלגות שחילקנו מטעם עולי דמשק לסטודנטים מאנשי שכונת התקווה.

ש: מתי זה היה? באילו שנים? על אילו שנים את מדברת?

ת: אני מדברת איתך על '85, '86, '87.

ש: אה, שנות השמונים. אני מדבר איתך עכשיו על שנות הארבעים חמישים. אז לא היו דברים כאלה? ת: לא.

ש: שאלה צדדית ככה, את לא היית פעילה בארגון יוצאי דמשק?

ת: לא. ביקשו שאני אהיה אמרתי להם לא.

ש: מתי ביקשו?

ת: ביקשו ממני בשנים שהייתי מאוד פעילה בתוך כל, בארץ. כשהייתי כבר, אתה יודע, כשאדם מקבל פופולריות כולם רצים אליו.

ש: באיזה שנים את זוכרת שביקשו?

ת: 78', 79'. אמרתי שאני עסוקה בכל כך הרבה דברים שחבל לכם ... ולא אבוא. אני לא אדם כזה שהנה אני ברשימה ולא אבוא ולא אפעל. אין לי את הטבע הזה.

ש: אוקיי, בואי נחזור לציון אלפיה. את אומרת שהוא היה במקצועו סוכן ביטוח. הוא התחיל להיות סוכן ביטוח כבר בשנות הארבעים בשכונה?

ת: אני מכירה אותו שהוא היה סוכן ביטוח שלי מלפני 17, 18 שנים. אבל מה שעשה קודם לא התערבתי. אמרתי לך, לא התערבתי. אני חייתי את המסגרת שלי ... שמסגרת העבודה שלי הלכה והתפתחה למרחבים ולעומק, אז הכרתי כבר את כל האנשים.

ש: בכל אופן את יודעת שהוא היה פעיל מטעם ארגון יוצאי דמשק בשכונת התקווה?
ת: לא רק, בכל הארץ. זו היתה נציגות של 12, 13 אנשים שהם פעלו ... גבו כספים, עשו כל מיני הוצאות מטעם...

ש: הבנתי. במסגרת שכונת התקווה היה איזה שהוא, לא במסגרת הרבנות אלא במסגרת יותר חילונית, אירגון יוצאי דמשק לא עזר כאן לאנשים במלגות וכל מיני?

ת: כן. זה היה אצל אלפיה. עזרה למשפחות ברוכות ילדים, אנשים במצוקה. קיבלו אמנם תקציבים לא משמעותיים אבל ... להם קצת עזרה. זה כן. היתה קהילה מאוד מאוד פעילה כאן. רק ... לדמשקאים. אם נניח התחתנה עם פרסי, כבר גמרנו.

ש: לא שייכת לעדה.

ת: לא שייכת לעדה.

ש: זה היה הכלל?

ת: כן. אבל אם הוא היה דמשקאי והיא פרסיה, אז כן.

ש: אה, זה הלך לפי הגבר. נשמע מעניין.

ת: אבל הם עזרו מאוד.

ש: אמרי לי, כשהגיעו לשכונה עולים חדשים סורים, את זוכרת מקרים כאלה של עולים חדשים?
ת: לא.

ש: בשנים שאת חיה פה בשכונה בקהילה, לא הגיעו עולים מסוריה?

ת: רובם הלכו לחיפה. בחיפה נמצאת קהילה גדולה.

ש: מה שאני מבין ממך זה שבשנות השבעים, שמונים, תשעים לא הגיעו עולים חדשים לשכונת התקווה?

ת: גם לא באו לגור בשכונת התקווה. משנת 77' אני לא זוכרת דמשקאים. עברו אבל לא נכנסו.

ש: אז לגבי אותו אדם, ציון עטייה?

ת: עטייה אני לא מכירה.

ש: אז מי הוגדר המוכתאר של שכונת התקווה?

ת: אלקיים.

ש: שהוא בכלל מה?

ת: ספרדי. הוא היה מוכתאר השכונה. מוכתאר אחד היה בשכונה, אלקיים.

ש: אלקיים מה?

ת: לא זוכרת. הוא נפטר.

ש: ספרדי אבל לא סורי.

ת: לא. זה היה כשהקהילה היתה קטנה מאוד, כמה בתים בודדים. כשעוד שאבו את המים מהבאר. אז היה מוכתאר. אחרי זה לא היה מוכתאר.

ש: לפני קום המדינה עוד?

ת: אחרי זה לא היה מוכתאר. [השכונה] הלכה וגדלה והתרחבה. איך התרחבה? אז החוק המנדטורי היה שאם אתה בונה בנין וסוגר את הגג באותו לילה אסור להם להרוס למחרת. אז כל בוקר היית מתעורר ואיזה עשרה בתים נבנו.

ש: את מדברת איתי על תקופת המנדט?

ת: כן. כל אחד בא, קנה לו חלקת אדמה ובנה. לא שאל את המוכתאר. המוכתאר היה כאן בזמן שהיתה קהילה מאוד צפופה והיתה צריכה באמת את עזרת הבריטים שישמרו עליהם מכפר שלם הערבית, מאבו-כביר. היינו מוקפים כולנו ערבים. אבל אחרי זה הלכה והתרחבה בצורה...

ש: הבנתי. אז אני אשאל אותך שאלה אחרת שקשורה למוכתאר. מי היה המנהיג של הסורים פה בשכונת התקווה במהלך השנים?

ת: הרב. תראה, כל בעיה שהיתה באו לרב.

ש: הרב היה תמיד טרב

ת: התורה שלנו כולה עצות כולה מוסר. אף אחד לא יכל לפתור להם שום בעיה אבל הרב ידע לפתור. באו והתייעצו איתו והוא אמר להם איך לעשות, מה לעשות ...

ש: עכשיו, אני שומע ממך שעברת איזה שינוי קטן. קודם ... של מפ"ם ועכשיו את ש"ס. איך זה הסתדר? ת: אני באתי ממשפחה עם מסורת. האמת היא שגם כשהייתי במפ"ם לא "הורעלתי" חס ושלום. היתה לי בחירה חפשית. כל אדם באמונתו יחיה. זה הדבר הטוב שלא הלכתי ממנו. אז התחזקתי במלחמת ששת הימים. ראיתי את הנסים והנפלאות שקרו לעם ישראל ואז אמרתי – עדינה, את צריכה לחזור אל השרשים. שום דבר לא קיים אלא רק הוא. הוא המציל, הוא הכל. לו כוח ...

ש: הוא... האלהים שבשמים?

ת: בשמים ובארץ, הוא אחד. אז התקרבותי ליהדות אבל המשכתי להיות פעילה במפ"ם. במפ"ם ידעו שאני שומרת מצוות, שומרת שבת. פניתי אליהם ואמרתי – תראו, היות ... אני מתחזקת, אתם יכולים היום להגיד לי ללכת, לא אכעס. אני בחרתי את הדרך. אני בשבתות לא עובדת. לא נוסעת לטיולים ולא באה לכנסים. אם אתם מוכנים להשאיר אותי במסגרת, בבקשה. מפני שאני רואה שהדרך שלכם היא הדרך הנכונה למעמד הפועלים.

ש: מבחינה סוציאלית.

ת: בדיוק. אם לא, תגידו לי. אמרו – לא, עדינה תעבדי ותמשיכי איך שאת חושבת. וככה המשכתי.

ש: יפה מאוד. היום אני מבין שאת כבר בפנסיה, נכון?

ת: אני בפנסיה כבר עשר שנים.

ש: אבל אני רואה שאת פעילה. נותנת הרצאות. איפה? באילו מסגרות?

ת: מסגרת ש"ס.

ש: מסגרת נשים בעיקר? כינוסי נשים?

ת: רק נשים.

ש: ופעילות ציבורית? עזרה

ת: הכל הכל.

ש: הגברת נדיב עדינה, אני רוצה להודות לך על הראיון שנתת לי. באמת תודה רבה ויישר כח.

ת: תודה לך גם. שתצליח.

ש: תודה.